

Propria a apelativa — aktuální otázky II

Proper Names and Common Nouns — Current Issues II

Ladislav Janovec a kol.

Liberec – Praha

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická,
katedra českého jazyka a literatury

Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, katedra českého jazyka

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení onomastiky

***Dikobraz* a *buvol* 200 let po Preslovi – výzkum aktuální výslovnosti dvou apelativ¹⁵¹**

***Dikobraz* ‚porcupine‘ and *buvol* ‚buffalo‘ 200 years after Presl – research in the present-day pronunciation of two common nouns**

Veronika Štěpánová – Jiří Novák

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení jazykové kultury –
Gymnázium Teplice

Abstrakt: V rámci středoškolské studentské stáže realizované v roce 2021 v Ústavu pro jazyk český AV ČR byl mj. zkoumán aktuální výslovnostní úzus výrazů *dikobraz* a *buvol*, které byly spolu s mnoha dalšími v 1. polovině 19. století navrženy J. S. Preslem coby oficiální české zoologické názvy. Obě tato pojmenování jsou pozoruhodná z fonetického hlediska. U slova *dikobraz* dosavadní výkladové slovníky češtiny připouštěly výslovnostní dubletu [dikobras] i [ďikobras]. Analýzou zvukových dokladů pocházejících z on-line archivů českých veřejnoprávních médií bylo prokázáno, že u reprezentativního vzorku profesionálních i neprofesionálních mluvčích se varianta [ďikobras], reflektující etymologický původ daného rusismu, vůbec neobjevila. Neformální průzkum dále ukázal, že pro většinu uživatelů češtiny by její výskyt byl pravděpodobně překvapivý či rušivý. U druhého výrazu bylo naopak zjištěno, že více než jedna třetina zkoumaných českých mluvčích užívá zvukovou variantu [bu:vol], přičemž žádná zvuková (ani grafická) dubleta v současnosti kodifikována není (J. S. Presl však původně navrhl podobu zapisovanou jako *bůvol*). Výsledky výzkumu mohou posloužit i jako podklad pro vznikající Akademický slovník současné češtiny, pro Internetovou jazykovou příručku atp.

Abstract: Within a scientific internship for high school students realized in 2021 in the Czech Language Institute of the Czech Academy of Sciences, besides other things, the current pronunciation usage of the expressions *dikobraz* ‚porcupine‘ and *buvol* ‚buffalo‘, both proposed by J. S. Presl as official Czech zoological terms, has been investigated. Both of these designations are remarkable from the phonetic point of view. In case of *dikobraz*, the existing monolingual dictionaries of Czech have so far admitted the pronunciation variants [dikobras] and [ɟikobras]. The analysis of sound records from the online archives of Czech public media has proved that the variant [ɟikobras], reflecting the etymological origin of this Russianism, has not appeared in a representative sample of both professional and non-professional speakers. An informal survey has discovered that its occurrence would be surprising or disturbing for a majority of the users of Czech. On the other hand, in case of the second analysed expression *buvol*, it has been proved that more than one third

---

¹⁵¹ Tato studie vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092. Práce používá data, která poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2018101).

of the investigated Czech speakers use the sound variant [bu:vol], whereas no such sound (or graphical) variant is codified at present (however, J. S. Presl originally proposed a form written *bůvol*). The results of this research may serve also as important data for the arising Academic Dictionary of Contemporary Czech, for the Internet Language Reference Book etc.

Klíčová slova: výslovnost; čeština; varianta; dikobraz; buvol; J. S. Presl; kodifikace; terminologie

Keywords: pronunciation; Czech language; variant; porcupine; buffalo; J. S. Presl; codification; terminology

1. Úvod

Roku 1821 začal Jan Svatopluk Presl, zakladatel české přírodovědné terminologie, v časopise *Krok* publikovat na pokračování návrhy českých zoologických názvů. Další pak přibyly později v knize *Ssavectvo* (1834) – z celkem 324 Preslem doporučených termínů označujících savce se jich do současnosti udrželo více než 150 (podrobněji viz Havlová 1992, s. 211). Ujala se i pojmenování *dikobraz* a *buvol*, která jsou pozoruhodná z fonetického hlediska. U prvního z nich dosavadní slovníky připouštěly buď pouze (pro většinu dnešních uživatelů češtiny pravděpodobně značně překvapivě) výslovnost [ďikobras], nebo dubletu [dikobras], [ďikobras].¹⁵² U druhého naopak žádná zvuková (ani grafická) varianta v současnosti kodifikována není, ačkoli Presl uvádí podobu *bůvol* (srov. Havlová 1992, s. 210), s níž se v dnešním psaném úzu lze rovněž setkat. Z předběžného neformálního pozorování pak vyplynulo, že „dlouhá“ varianta [bu:vol] se vyskytuje rovněž v mluveném jazyce. V rámci středoškolské studentské stáže¹⁵³ v Ústavu pro jazyk český AV ČR byla obojí tato problematika prozkoumána blíže a byl zjišťován aktuální výslovnostní úzus obou výrazů.

2. Výraz *dikobraz*

2.1 Etymologie a dosavadní lexikografické zpracování (se zaměřením na výslovnost)

Výraz *dikobraz* byl do češtiny přejet v době národního obrození J. S. Preslem z ruštiny. Nový akademický slovník cizích slov (2005) toto heslo definuje jako ‚noční hlodavec porostlý dlouhými rohovitými ostny a štětinami‘, starší Slovník spisovného jazyka českého (1960–1971) zachycuje navíc ještě i proprium *Dikobraz*, tj. název tehdejšího velmi známého českého satirického časopisu. J. Rejzek v Českém etymologickém slovníku (2015) u hesla *dikobraz* uvádí, že ruskou složeninu *дикобраз* lze interpretovat jako označení tvora „divokého vzhledu“.¹⁵⁴ Ve starším

¹⁵² V celé kapitole používáme pro výslovnostní přepisy tzv. českou fonetickou transkripci, více o ní viz např. na webu Fonetického ústavu FF UK: <https://fonetika.ff.cuni.cz/o-fonetice/foneticka-transkripce/ceska-foneticka-transkripce/> (cit. 28. 12. 2021). Výjimkou je pouze anglický abstrakt, pro nějž byl zvolen mezinárodní přepis IPA.

¹⁵³ *Fonetická stáž aneb [vískum výslovnosti přejatix slof]* byla realizována v průběhu celého roku 2021 v rámci projektu Otevřená věda Střediska společných činností AV ČR, který je zaměřen na zvyšování zájmu veřejnosti o vědu a výzkum (více k tomuto tématu viz Štěpánová – Šimečková 2022).

¹⁵⁴ Podle F. Trávníčka (1961, s. 51) se tímto výrazem označuje v ruštině i člověk, a to podivín, divous, neotesanec.

Etymologickém slovníku jazyka českého V. Machka (1968) kromě obdobného výkladu lze pak nalézt i alternativní, podle autora pravděpodobnější vysvětlení, že jde o „divokému vepři podobné zvíře“. Dále Machek (1968, s. 117) upřesňuje, že dikobraz „dříve býval označován česky mořská svině bodlavá (u Komenského; tj. „ostnaté morče“)“. V každém případě právě původní „měkká“ výslovnost ruského komponentu *дук-* odpovídající českému základu *div-* evidentně vedla např. autory Příručního slovníku jazyka českého (1935–1957) či Etymologického slovníku jazyka českého (Holub – Kopečný 1952) k doporučení vyslovovat výraz *dikobraz* v češtině výhradně jako [dikobras]. V pozdějších lexikografických zdrojích, jako jsou např. Slovník spisovného jazyka českého (1960–1971), Výslovnost spisovné češtiny (1978), Slovník spisovné češtiny (1994), Nový akademický slovník cizích slov (2005), Slovník současné češtiny (2011), pak byla vždy uváděna zvuková dubleta [dikobras], [dikobras].

2.2 Postoje českých mluvčích k výslovnostním variantám

Výslovnost slova *dikobraz* již byla v lingvistických textech nepřekvapivě vícekrát tematizována. Např. D. Šlosar (1985, s. 100) výskyt podoby [dikobras] odůvodnil pocíťováním přejatosti daného výrazu¹⁵⁵ a rovněž skutečností, že komponent *dik-* „nelze ztotožnit s žádným českým slovem“. Dále k této výslovnostní variantě dodal: „Ta je už natolik obecná, že by nemělo význam vymyčovat ji.“ Výslovnost [dikobras] je pak podle Šlosara (1985, s. 100) nejen možná, ale „vzhledem k tomu, že jde o slovo slovanského původu, měli bychom jí dávat přednost“. Vyroženým odpůrcem „tvrdé“ zvukové podoby [dikobras] byl F. Trávníček (1961, s. 51): „Česká tvrdá výslovnost svědčí tomu, že se toto slovo pocíťuje za neslovanské, ačkoli se v jeho druhé části zcela jasně ozývá slovanské, české slovo *obraz*. Je to výslovnost nepřirozená, neústrojná a vrhá tak trochu divné světlo na tvrzení, že jsme národ filologů.“ Na předchozí straně však Trávníček (1961, s. 50) přiznává: „Nevím, jak toto jméno vyslovují ve škole, když se učí o jeho cizokrajném nositeli, ale název časopisu se velmi často vyslovuje tvrdě, *dykobraz*, nikoli měkce, jak vyslovujeme psané divadlo, divoký atd. Já sám jsem slyšel do nedávna jen *dykobraz* a teprve nedávno mi řekl jeden redaktor, že vyslovuje měkce.“ Rovněž Internetová jazyková příručka (2008–2021) ve své výkladové části v kapitole Výslovnost přejatých slov a vlastních jmen uvádí, že „se s měkkou výslovností běžně zřejmě nesetkáváme“ a dodává, že se může „vyskytovat u mluvčích, kteří znají původ slova a jeho výslovnost v ruštině nebo si uvědomují spojitost se slovem *divoký*.“

Vzhledem ke skutečnosti, že ani autoři tohoto textu si nevzpomínají, že by se s výslovností [dikobras], kterou pocíťují jako velice nápadnou, neobvyklou, příznakovou atp., v praxi setkali, uskutečnili každý ve svém okolí (rodina, přátelé, zaměstnání, respektive škola) nejprve rychlý neformální průzkum u několika desítek respondentů, který potvrdil, že daný vzorek populace rodilých mluvčích češtiny pokládá za neutrální a noremní jedině zvukovou podobu [dikobras]. Pouze jedinkrát byl zaznamenán případ, kdy se se spontánní výslovností [dikobras] setkala pracovnice Ústavu pro jazyk český, a to u své bývalé kolegyně s ruskými kořeny (což potvrzuje předpoklad Internetové jazykové příručky citovaný výše).

Rovněž dotazy z jazykové poradny Ústavu pro jazyk český svědčí o skutečnosti, že „měkká“

¹⁵⁵ Z tohoto pohledu se může jako překvapivá jevit skutečnost, že právě výraz *dikobraz* užil P. Nejedlý (2008, s. 229) jako jediný konkrétní příklad ze skupiny slavismů, které podle jeho názoru procházejí procesem adaptace do češtiny nejsnáze. Tvrzení, že tato slova „postupem času většinou i vnějškově zdomácněla“ (Nejedlý 2008, s. 229), není s ohledem na zvukovou rovinu jazyka a její vztah ke grafice v případě lexému *dikobraz* odpovídající.

výslovnost rozhodně není a pravděpodobně nikdy nebyla v češtině vžitá, srov. např. výňatek z e-mailu citovaného již V. Štěpánovou (2013a, s. 73): *byl jsem šokován možností obojí výslovnosti u ryze českého slova „dikobraz“: Za celý svůj život (68 let) jsem slyšel pouze tvrdou výslovnost dy. Zajímalo by mě tedy, jak vzniklo slovo dikobraz a proč se vlastně píše měkká slabika di.*¹⁵⁶ V interní jazykověporadenské databázi jsme dále našli otázku, z jejíž formulace je zjevné, že tazatelé o „tvrdé“ výslovnostní podobě nepochybují (zjevně jako jediné možné): *S kolegy jsme narazili na dotaz zda existuje měkké „i“ v ČESKÉM slově po tvrdé souhlásce? Napadlo nás pouze slovo dikobraz a nepodařilo se nám zjistit zda je to opravdu české slovo.* Konečně byl dalším tazatelem (respektive spíše stěžovatelem) užit výraz *dikobraz* jako argument na podporu odstranění písmena ypsilon z českého pravopisu – podle našeho názoru však jde o příklad spíše hypotetický či uměle vykonstruovaný než o doklad reálné běžné praxe: *Děti se učí, že se píše dikobraz, ale učitelky je nutí vyslovovat dykobraz. Když řeknou dikobraz, učitelka je pokárá a opraví.*

2.3 Výsledky výzkumu současné uzuální výslovnosti

Cílem fonetického výzkumu provedeného v on-line archivech českých veřejnoprávních médií bylo především ověřit předpoklad, že se varianta [dikobras] v současnosti v českém úzu (téměř) nevyskytuje. Celkem bylo získáno 88 autentických dokladů¹⁵⁷ výslovnosti slova *dikobraz* (v různých pádech a v odvozeném adjektivu *dikobrazí*), a to ze čtených i nečtených projevů jak profesionálních, tak neprofesionálních mluvčích (včetně odborníků z oblasti zoologie), žen i mužů. Ačkoli většinou nelze získat o daných mluvčích přesnější informace, je jisté, že byli zastoupeni lidé mladí, středního i vyššího věku a od žádného z nich nebyl s vysokou pravděpodobností analyzován více než jeden výskyt zkoumaného výrazu (pokud se v pořadu dané slovo opakovalo, od téhož člověka byla vybrána pouze první realizace). V 5 případech se jednalo o dobové záznamy pořadů z konce 60. až 80. let 20. století, většinou však nahrávky pocházely z období posledních 10 let. Vzhledem k tomu, že se výslovnost [dikobras], kterou slovníky dosud připouštěly (a někteří lingvisté dokonce preferovali, viz 2.2), v žádném z mnoha desítek dokladů nevyskytla, a to ani u profesionálních mluvčích, lze za uzuální i noremní považovat pouze variantu [dikobras].

Na základě takto jednoznačného výsledku bylo následně upraveno heslo *dikobraz* v Internetové jazykové příručce (2008–2021), kde je nyní doporučena pouze „tvrdá“ výslovnost, a provedený výzkum byl rovněž zohledněn při tvorbě Akademického slovníku současné češtiny (2012–2021).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Veškeré citace poradenských dotazů ponecháváme v autentické jazykové podobě, pouze je od ostatního textu odlišujeme kurzivou.

¹⁵⁷ V 58 případech šlo o doklady z pořadů vysílaných Českým rozhlasem, které byly v době výzkumu dostupné v tzv. Audioarchivu na adrese <https://hledani.rozhlas.cz/iradio/> (cit. 30. 12. 2021). Dalších 30 dokladů pocházelo z tzv. iVysílání České televize. To je sice stále dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> (cit. 30. 12. 2021), avšak velkou část analyzovaného materiálu zde v době vzniku tohoto textu již bez přesného odkazu na konkrétní pořad dohledat nešlo, neboť se podoba iVysílání mezitím změnila a v současnosti není možné využít např. fulltextového vyhledávání v přepisech jednotlivých relací.

¹⁵⁸ K tomu srov. konstatování uveřejněné v Naší řeči (Štěpánová 2013a, s. 73): „Pokud někdy v budoucnu bude česká výslovnost nově kodifikována, může dojít např. k tomu, že za základní bude vlivem převažujícího úzu považována už jen tvrdá výslovnostní varianta.“

3.2 Konkurence grafických podob v současném úzu

Podle aktuálních dat Českého národního korpusu (korpus SYN, verze 9) v současném psaném úzu nepřekvapivě naprosto převažuje jediná kodifikovaná grafická podoba *buvol* (dotaz: [word="buvol.*"]; 5618 výskytů), počet varianty *bůvol* však není zcela zanedbatelný (dotaz: [word="bůvol.*"]; 198 výskytů).¹⁶³ Jestliže se navíc zaměříme nikoli na texty v korpusu SYN dominující, tj. publicistické, a tedy většinou redigované, ale na písemné projevy z českého internetu obsažené v monitorovacím korpusu ONLINE_NOW, zjišťujeme, že tendence zapisovat vokalickou kvantitu je zde mnohem významnější: 460× podoba *buvol* oproti 47× *bůvol* (formulace dotazů byla stejná jako výše; hodnoty jsou platné k 31. 12. 2021).¹⁶⁴

3.3 Výsledky výzkumu současné uzuální výslovnosti

Cílem fonetického výzkumu provedeného v mluvených zdrojích dostupných na internetu bylo zjistit, do jaké míry výslovnost výrazu *buvol* z hlediska samohláskové kvantity v současném úzu kolísá. Celkem bylo analyzováno 119 autentických zvukových podob různých tvarů substantiva *buvol* a rovněž od něj odvozeného adjektiva *buvolí* ze čtených i nečtených projevů jak profesionálních, tak neprofesionálních mluvčích obou pohlaví a různého věku (vždy po jednom dokladu od každého). Aby byl navýšen počet neprofesionálních mluvčích kvůli relevanci následného porovnání, byly tentokrát využity nejen archivy veřejnoprávních médií (celkem 103 dokladů),¹⁶⁵ ale i zvukové záznamy z YouTube (7 dokladů) a dále z archivu TV Nova, z internetové televize Stream a z podobných zdrojů (vždy po 3 dokladech).

Celkově se varianta [bu:vol] vyskytla ve více než jedné třetině zkoumaného materiálu, konkrétně u 43 mluvčích z celkových 119, tj. v 36 % případů. Pomocí testu nezávislosti¹⁶⁶ jsme následně ověřili, že rozdíly mezi jednotlivými skupinami mluvčích (tj. rozčleněných jednak na základě pohlaví, jednak odhadnutého přibližného věku, jednak – a to zejména – podle toho, zda šlo o profesionálního mluvčího, či nikoli) nejsou v našem vzorku statisticky relevantní. K tomuto výsledku je nutno dodat, že v žádném ze vzorků se nejednalo o emfatický projev, pro nějž je vokalické dlužení typické. Neformální dotazování v našem okolí následně ukázalo, že pro respondenty není podoba [bu:vol] nápadná, příznaková, neznámá, nepřijatelná atp., lze ji tedy považovat spolu s častější a písmu odpovídající variantou [buvol] nejen za uzuální, ale pravděpodobně také za noremní. Vzhledem k tomu, že se v češtině výraz *buvol* prokazatelně užíval již ve 14. století (srov. Gebauer 1970; viz i Rejzek 2015) a že i tehdy vokalická délka první samohlásky zřejmě kolísala (viz 3.1), nelze vyloučit, že výslovnost s dlouhou samohláskou [u:] souvisí i s původní latinskou kvantitou (tj. *būbalus*). Dále je pak v současnosti pravděpodobný podvědomý vliv citoslovce *bú*, tj. ,táhlý temný zvuk vydávaný zvl. skotem' (Slovník spisovné češtiny 1994).

¹⁶³ Tato verze korpusu obsahuje rovněž dva výskyty zápisu *bůvol* (dotaz: [word="bůvol.*"]), vyskytující se však v totožném textu publikovaném 19. 12. 2008, respektive 11. 12. 2009 v Denících Bohemia.

¹⁶⁴ Někteří uživatelé jazyka se však evidentně domnívají, že podoba *bůvol* byla v minulosti běžně užívána, a dokonce kodifikována, srov. Databázi jazykových dotazů (2016–2021, položka ID 5718): *Potřebuji potvrdit, že se dříve mohlo psát slovo bůvol s ů. Když jsem chodila do školy, tak jsme se to tak učili.*

¹⁶⁵ V 71 případech se jednalo o záznamy z již výše citovaného Audioarchivu Českého rozhlasu a 32 dokladů pocházelo z iVysílání České televize, pro něž v současnosti platí rovněž výše zmíněné omezení ohledně dostupnosti (srov. poznámku 157).

¹⁶⁶ K výpočtu chí kvadrátového testu s hladinou významnosti 0,05 byla využita aplikace Chi-Square Test Calculator dostupná z <https://www.socscistatistics.com/tests/chisquare2/default2.aspx> (cit. 30. 12. 2021).

4. Diskuse a závěr

Provedený výzkum ukázal, že slovo *dikobraz* v současném českém úzu výslovnostně nekolísá, a to navzdory dosavadními slovníky připouštěné dubletě. Z tohoto důvodu považujeme za náležité v aktuálních lexikografických zdrojích uvádět jako základní již jen výhradně podobu [dikobras].

Naopak výraz *buvol* ve zvukové rovině značně variuje. Tento jev sám o sobě není nijak problematický, posluchačům s největší pravděpodobností nezpůsobuje žádné nesnáze s porozuměním ani je nijak neruší, respektive existuje zřejmě jen velice malé množství uživatelů jazyka, kteří jsou si výskytu dublety [buvol], [bu:vol] vůbec vědomi. Určitou potíž však lze shledat při zohledňování této skutečnosti ve slovnících. Výslovnosti [bu:vol] by odpovídala buď grafická podoba *búvol*, která je ovšem zcela raritní, nebo zápis *bůvol*, jenž je poněkud problematický jednak z etymologického hlediska, jednak není i přes svůj nezanedbatelný výskyt zjevně noremní.¹⁶⁷ Stojíme tedy před dilematem, zda kvůli „dlouhé“ výslovnosti ve slovníku zavádět poněkud v rozporu s převládající praxí i grafickou podobu *bůvol*, nebo přistoupit na fakt, že bude existovat heslo, které naruší dosavadní systém vztahů mezi zvukovou a psanou formou jazyka u domácího lexika,¹⁶⁸ tj. psanému *u* bude odpovídat dubleta [u], [u:].¹⁶⁹

Výsledky podobných výzkumů, provedených v rámci spolupráce středoškolských stážistů s akademickými pracovníky, mohou v každém případě posloužit mj. i jako praktické podklady pro vznikající vědecká díla. Studenti tak účinně pomáhají např. se získáváním a analýzou značného objemu dat, odnášejí si jedinečné zkušenosti a vidí za relativně krátký čas konkrétní a užitečný výsledek své práce, ale seznámí se rovněž s možnými problémy, které práce v akademickém prostředí nevyhnutelně přináší. V našem případě to byly nejen víceméně pouze provozní komplikace způsobené pandemickou situací a zjištění, že jeden z výše představených výsledků není snadné ve slovnících zohlednit, ale zejména fakt, že jsme v průběhu stáže přišli o jeden z nejdůležitějších a nejlépe využitelných zdrojů zkoumání aktuální výslovnostní normy (srov. pozn. 157).

¹⁶⁷ Grafém *ů* se v českém pravopise standardně vyskytuje jako odraz hláskové změny /ó/ > /uo/ > /ú/ a dále coby projev adaptovanosti některých přejímek, např. *blůza*, *lůza*. V nejnovějších lexikografických zdrojích (Akademický slovník současné češtiny 2012–2021, Internetová jazyková příručka 2008–2021) se dále vyskytují i variantní, slovníky dosud nezachycované zápisy domácích slov typu *čůrat* s poznámkou: „Varianta *čůrat* se prosazuje na základě zvyklosti psát uprostřed slov u s kroužkem.“ Vzhledem k tomu, že podobné silné tendence k výskytu písmene *ů* lze zaznamenat např. i u citoslovce *bú*, respektive *bů*, byla by podoba *bůvol* s tímto trendem v souladu, avšak zejména v korigovaných textech se na rozdíl od výše jmenovaných nevyskytuje natolik často, aby mohla být považována za uzuální/noremní.

¹⁶⁸ Výraz *buvol* (stejně jako jiná zcela zdomácnělá slova typu *škola*) patří sice z etymologického hlediska rovněž mezi přejímky (srov. definici tzv. loanwords např. u Haspelmatha 2009, s. 36), avšak již není jako cizí pravděpodobně vůbec pocítován (podrobnější výklad k této problematice viz Nekula 2017, odstavec Výpůjčky a cizí slova). Zde jej tedy chápeme jako součást domácí slovní zásoby.

¹⁶⁹ K problematice vztahu výslovnostních a pravopisných variant v českých slovnících viz podrobněji Štěpánová 2013b, s. 281–283. Je zjevné, že např. i ve vznikajícím Akademickém slovníku současné češtiny (2012–2021) se uplatňuje přístup, který za výchozí pokládá grafiku, tj. uvedené fonetické přepisy jsou tak de facto čtením příslušných ortografických podob. V opačném případě, kdy by nebyl pravopis upřednostňován a brán automaticky za základní, ale obě roviny by byly považovány za relativně samostatné, by z teoretického hlediska bylo mnohem snazší obhájit, že existuje slovo, které vyslovujeme jako [buvol] i [bu:vol], avšak zapisujeme pouze jako *buvol*.

Literatura

- Akademický slovník současné češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2012–2021, <www.slovníkcestiny.cz>.
- Audioarchiv* [online]. Praha: Český rozhlas, 2021, <<https://hledani.rozhlas.cz/iradio/>>.
- Česká fonetická transkripce* [online]. Praha: Fonetický ústav FF UK, 2021. <<https://fonetika.ff.cuni.cz/o-fonetice/foneticka-transkripce/ceska-foneticka-transkripce/>>.
- Databáze jazykových dotazů* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2016–2021, <<https://dotazy.ujc.cas.cz/>>.
- Eisner, P.: *Čeština poklepem a poslechem*. Praha: Pražské nakladatelství Jiřího Poláčka a nakladatelství B. Just, 1996.
- Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–2021, <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.
- Gebauer, J.: *Slovník staročeský I*. Praha: Academia, 1970.
- Haspelmath, M.: Lexical borrowing: Concepts and issues. In Haspelmath, M. – Tadmor, U. (eds.): *Loanwords in the world's languages*. Berlin: De Gruyter, 2009, s. 35–54.
- Havlová, E.: Několik poznámek k počátkům české zoologické terminologie. *Naše řeč*, roč. 75, č. 4, 1992, s. 205–211.
- Chi-Square Test Calculator. Social Science Statistics* [online]. Jeremy Stangroom, 2021, <<https://www.socscistatistics.com/tests/chisquare2/default2.aspx>>.
- Internetová jazyková příručka* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2008–2021, <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.
- iVysílání* [online]. Praha: Česká televize, 2021, <<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>>.
- Korpus ONLINE_NOW: monitorovací korpus internetové češtiny* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2020, <<http://www.korpus.cz>>.
- Korpus SYN, verze 9 z 5. 12. 2021* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2021, <<https://www.korpus.cz>>.
- Krátký slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 2003.
- Machek, V.: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia, 1968.
- Nejedlý, P.: Je čeština jako menší jazyk v ohrožení? (Pohled očima historika jazyka). *Naše řeč*, roč. 91, č. 5, 2008, s. 225–234.
- Nekula, M.: Výpůjčka. In Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017, <<https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DPC5%AEJ%C4%8CKA>>.
- Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2005.
- Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství / SPN, 1935–1957.
- Rejzek, J.: *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2015.
- Slovník současné češtiny*. Brno: Lingea, 2011.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1994.
- Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1960–1971.
- Šlosar, D.: *Jazyčník*. Praha: Horizont, 1985.
- Štěpánová, V. – Šimečková, M.: Studentské stáže Otevřená věda v Ústavu pro jazyk český v roce 2021. *Naše řeč*, roč. 105, č. 1, 2022, s. 41–45.

Štěpánová, V.: Fonetická problematika v jazykové poradně. *Naše řeč*, roč. 96, č. 2, 2013a, s. 61–77.

Štěpánová, V.: Pojetí výslovnosti v českých výkladových slovnících (výzva k diskusi). *Slovo a slovesnost*, roč. 74, č. 4, 2013b, s. 279–297.

Trávníček, F.: *Jazykové zákampí. Výbor statí o naší mateřštině*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961.

Výslovnost spisovné češtiny: Výslovnost slov přejatých. Praha: Academia, 1978.